

Артемчук В. О.,
Здобувачка освітнього ступеню бакалавр
за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини»
науковий керівник: **Абрамова І. В.,**
д.е.н., доцент
Державний університет «Житомирська політехніка»

СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ЕВОЛЮЦІЯ НІМЕЦЬКОЇ МОДЕЛІ

Соціально-ринкова економіка є водночас унікальною та однією з найвпливовіших моделей сучасних країн Європи. Вона почала формуватись у Німеччині після Другої світової війни, і стала своєрідним фундаментом для подальшого «німецького економічного дива». Після цього Німеччина розпочала позиціонувати себе як сильний гравець на міжнародній арені, претендуючи на так зване звання «ядра» економічної системи ЄС. Унікальність цієї моделі полягає в поєднанні свободи ринкової конкуренції з активним втручанням держави для забезпечення соціального добробуту, рівномірному розподілі благ та загалом стабільності. Для того, щоб зрозуміти сутність поданої моделі важливо дослідити її інтелектуальні корені, ключові принципи та історичний розвиток, починаючи від повоєнного періоду до наших днів.

Теорія соціального ринкового господарства почала формуватись на основі неоліберального напрямку економічної думки, що набув поширення в першій третині XX століття. На цьому фундаменті виник ордолібералізм, який став теоретичною основою неоліберальної економічної політики. У 1930-1940-х роках ідеї неолібералізму починають набувати широкого поширення серед представників Фрайбурзької школи, а саме Вальтера Ойкена, Франца Бьома та їхніх колег. Вони під час своїх досліджень аналізували недоліки неконтрольованого ринку та централізованого управління економікою, дійшовши до висновку, що ні командно-адміністративне, ні ринкове господарство не в змозі ефективно самостійно функціонувати. Саме звідси виникла ідея створити концепцію так званого конкурентного порядку - моделі, що передбачає наявність чесної та повноцінної конкуренції за умови суттєвого обмеження прямого втручання держави в економіку. Вальтер Ойкен підкреслював, що ефективність такого порядку залежить від стабільності

базових економічних умов. У своїй праці «Grundsätze der Wirtschaftspolitik» він аргументував, що всі зусилля зі встановлення конкурентного порядку виявляться марними, якщо не буде забезпечено стабільності грошової вартості. На його думку, монетарна політика має пріоритет над конкурентним механізмом. Ця теорія стала основою післявоєнної економічної моделі Німеччини [1]. Тим часом Франц Бьом наголошував, що конкуренція є головним механізмом обмеження економічної влади, назвавши її найбільш ефективним інструментом проти зловживання владою, підкреслюючи, що лише міцний юридичний і інституційний захист конкурентного порядку дозволяє уникнути монополізації і створити рівні умови для всіх учасників ринку [2]. На основі цих ідей було розроблено концепцію порядкової політики, яка передбачала баланс між можливостями ринку та державним регулюванням. Згідно до цієї концепції, держава не повинна була втручатись в господарські процеси, однак повинна була забезпечувати наявність добросовісної ринкової конкуренції шляхом встановлення певних рамкових умов. Завершену форму цим ідеям надав Альфред Мюллер-Армак, який у 1946 році сформулював поняття соціальної ринкової економіки. Він стверджував, що ринковий механізм здатний забезпечити економічну динаміку та ефективність, однак також не менш важливими є соціальні гарантії з боку держави, які необхідні для підтримання суспільної рівноваги та захисту вразливих верств населення [3]. Практичне втілення цих теоретичних ідей стало можливим завдяки реформам Людвіга Ерхарда, які були здійснені у 1948 році. Серед них були грошова реформа, яка замінила рейхсмарку на німецьку марку в західних окупаційних зонах, скасування основних елементів державного планування та лібералізація цін. І саме ці кроки надали підприємствам більше свободи в економічній діяльності, внаслідок чого вдалося подолати інфляцію, стабілізувати економіку та започаткувати швидке економічне зростання, яке увійшло в історію під назвою «німецьке економічне диво».

Тож можна сказати, що реформи 1948 року стали так би мовити точкою неповернення і дали змогу не тільки подолати розруху, а й сформувати нову економічну парадигму. Центральним принципом цієї моделі для Німеччини став

баланс між економічною свободою та соціальною відповідальністю. Як зазначає Інститут свободи ім. Лібертаса, Ерхард свідомо відмовився від ідеї жорсткого державного контролю, вважаючи, що лише конкурентний ринок здатен забезпечити країні реальне зростання, але не на шкоду соціальній рівновазі [4]. У цьому й можна побачити відмінність соціально-ринкової економіки від класичного лібералізму, що полягає в тому, що хоча ринок і залишається основною рушійною силою розвитку, однак держава відіграє не менш важливу роль у створенні умов добросовісної конкуренції, а також наданні підтримки громадянам у ситуаціях, коли ринкові механізми створюють нерівні умови або ж породжують нестійкість.

Еволюцію німецької моделі економічної системи представлено на рис. 1.

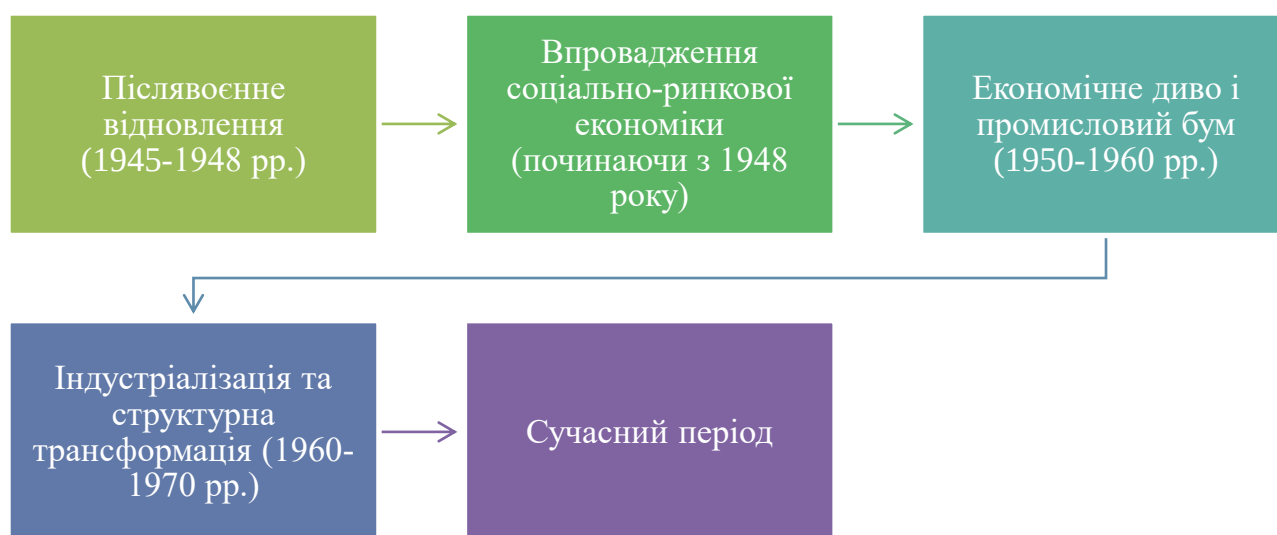

Рис 1. Еволюція німецької моделі

Щодо соціального аспекту цієї моделі, то він відобразився у впровадженні системи страхування, заохоченні залученні правників для прийняття рішень на підприємствах, а також беручи участь у створенні таких механізмів, які перешкоджають надмірній концентрації економічної влади. Німецькі ордоліберали, насамперед Вальтер Ойкен, підкреслювали той факт, що надзвичайно необхідною умовою для ефективного розвитку виробництва, технологічного прогресу та і загалом стабільного економічного зростання є реальна конкуренція. Він вважав, що ринок без чітких правил невідворотно призведе до саморуйнування, наголошуючи на важливості державних інституцій, які не втручаються у економічні питання, однак у свою чергу

створюють правильне правове підґрунтя для ефективного функціонування ринку [1].

У другій половині XX століття німецька економічна модель зазнала значних еволюційних змін в результаті активних процесів в плані інтеграції до європейського економічного простору. Приєднання до Європейського економічного співтовариства поставило завдання адаптації соціально-ринкової економіки до наднаціонального рівня, давши змогу поширити німецькі інституційні підходи у країнах Західної Європи. У цей час модель стала своєрідним фундаментом для формування єдиної європейської політики конкуренції, що підтверджується дослідженнями як німецьких, так і загалом європейських економістів. Попри це ключовими принципами залишились – стабільність валюти, конкуренція, соціальна відповідальність та баланс інтересів, що продемонструвало гнучкість і стійкість даної моделі в умовах глобалізації.

Варто підкреслити, що успіх німецької економічної моделі часто пов'язують не лише з ефективними реформами, а й особистими рисами її основоположників. Дослідники наголошують на політичній далекоглядності Аденауера, який підтримував Ерхарда навіть у той час, коли реформи стикалися із невдоволенням в суспільстві, розуміючи їхню стратегічну важливість. І саме завдяки такій політичній згуртованості вдалось забезпечити стабільність економічного курсу, що є ключовим чинником успіху будь-якої моделі, яка перебуває на трансформаційному етапі.

Підсумовуючи, можна сказати, що соціально-ринкова економіка стала результатом поєднання ґрунтовної теоретичної основи, чітких інституційних засад та стабільної політичної волі. Її розвиток, починаючи від повоєнного періоду і до входження в сучасну економічну систему ЄС, свідчить про те, що сталий розвиток можливий лише за умови збалансованого поєднання свободи ринку та соціального захисту. І саме таке поєднання забезпечило Німеччині економічну стабільність, високий рівень добробуту та вагомий міжнародний авторитет, зробивши соціально-ринкову економіку однією з найуспішніших моделей в історії світу.

Список використаних джерел

1. Franz Böhm . Personalities of the Freiburg School. URL: <https://www.eucken.de/en/personalities-of-the-fribourg-school/franz-bohm/> (дата звернення: 03.12.2025).
2. Keynote speech by Jean-Claude Trichet, 10 June 2004. сайт Європейського центрального банку (ECB). European Central Bank.URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2004/html/sp040610.de.html> (дата звернення: 03.12.2025).
3. Георгійчук І.Ю. Соціальна ринкова економіка: історія, теорія, сучасність. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20150607.pdf> (дата звернення: 03.12.2025).
4. Німецьке «економічне диво» Аденауера та Ерхарда . Iliberty Institute.URL: <https://www.ilibertyinstitute.org/articles/nimeczke-ekonomichne-divo-adenauera-ta-erhada> (дата звернення: 26.11.2025).
5. Romanchuk L., Abramova I., Moroz Yu., Poplavskyi P. Svitlyshyn I. Funding for sustainable development of rural communities: European experience. Agricultural and Resource Economics. 2024. Vol.10. No.4. Pp.203–234. <https://doi.org/10.51599/are.2024.10.04.09>